upoznati međusobne kulture. U drugoj polovici 17. st. i prvoj polovici 18. st. imala su hodočašća važnu ulogu kod provođenja protureformacijske i protuosmanlijske politike habsburške dinastije u Ugarskoj. U drugoj polovici 18. st., osobito pod utjecajem jozefinističkih mjera, ograničena su hodočašća, da bi se potom ponovo obnovila u još većem opsegu. Tüskés i Knapp zaključuju kako su mjesta hodočašća kulturne zone austrijske i ugarske kulture koja povezuju Ugarsku sa Zapadnom Europom.

Osim radnog dijela organizatori simpozija u Mogersdorfu organizirali su i niz dodatnih i uobičajenih kulturno-umjetničkih sadržaja, od kojih valja spomenuti izlet u Stadschlaining i posjetu tamošnjoj izložbi "*Krieg oder Frieden*", zatim izlet u prelijepo hodočasničko mjesto Maria Weinberg, gdje se nalazi i istoimena crkva, te obilazak vinskog muzeja u obližnjem Moschendorfu. Osim toga, u župnoj je crkvi u Mogersdorfu bio organiziran i prigodni koncert na kojemu su nastupili solisti prof. Georg Arányi-Aschner i Sigrid Horváth, te gudački kvartet "*Pannonia*".

Ivica Šute

"MOGERSDORF 2001.", KÖSZEG (MAĐARSKA), 3.-6. VII. 2001.

U mađarskom gradu Köszegu, u organizaciji županije Vás i grada Köszega, održan je od 3. do 6. srpnja 2001. godine, 31. Međunarodni kulturnopovijesni simpozij "*Mogersdorf*".[1]

Tema ovogodišnjeg simpozija, koji je ponovno okupio brojne povjesničare i druge znanstvenike iz Mađarske, Austrije, Hrvatske i Slovenije, bila je "*Uloga Crkve u modernizacijskim društvenim procesima u 18. i 19. stoljeću na Panonskom prostoru.*"

Nakon pozdravnih govora predstavnika svih prisutnih delegacija[2] u kojima su izražene nade da će i ovogodišnji susret znanstvenika pridonijeti međusobnom zbližavanju zemalja sudionika ali i jačanju njihove znanstvene suradnje, uslijedio je uvodni referat **dr. László Csorbe** iz Budimpešte, u kojemu je autor ukazao na neka bitna pitanja vezana uz crkvenu politiku i sveukupne procese moderniziracije Habsburške Monarhije u 18. i 19. stoljeću. Predavanje je, kao i čitav simpozij, održano u lijepo uređenoj i arhitektonski dojmljivoj gimnaziji[3] koja nosi ime značajnog vojskovođe i branitelja grada Köszega od Osmanlija u 16. stoljeću, Hrvata Nikole Jurišića.

Nakon svečanog otvaranja simpozija, referente i sudionike ovogodišnjeg "Mogersdorfa" primio je i srdačno pozdravio u ime domaćina skupa, predsjednik Županijske skupštine Vás, gospodin Péter Markó.

Domaćine iz Mađarske, uz već spomenuti referat dr. Csorbe, predstavljala su još dvojica referenata: **János Barta** iz Debrecena s radom "*Crkvena i religijska politika Habsburgovaca u Ugarskoj u 18. stoljeću*" i **Csaba Fazekas** iz Miskolca s temom "*Počeci političkog katolicizma i građanskog pokreta u Ugarskoj od 1790. do 1848.*".

Govoreći o problemima koje je bečkom dvoru zadao značajan broj protestanata u Ugarskoj nakon oslobađanja od Osmanlija i njene ponovne reunifikacije, J. Barta posebno je analizirao nedosljednost pravne regulative u religijskim pitanjima Ugarske u 18. stoljeću. Upozoravajući kako su raniji mirovni dogovori između Habsburgovaca i transilvanijske vlade, kojima je bila zagarantirana široka sloboda za protestante, već po završetku rata za oslobođenje bili ignorirani od strane Beča, autor ističe kako su slične tendencije uskraćivanja prava protestanata u javnom i privatnom životu bile prisutne i u odnosima vladara (*Carolina Resolutio* iz 1731. kralja Karla III., kritike Marije Terezije iz 1741.) prema protestantskom pitanju uopće. Ipak, zaključuje Barta, znatan broj protestanata uspio se oduprijeti rekatolizacijskoj politici Habsburgovaca, te su koncem 18. st. u Ugarskoj četvrtinu stanovništva činili upravo protestanti (14% kalvinisti,

9% luterani), dok broj rimokatolika nije prelazio polovicu ukupnog broja ugarskoj stanovništva (49%); ostatak su predstavljali grkopravoslavni (21%), grko-katolici (6%) i židovi (1%).

Csaba Fazekas govorio je, pak, o počecima političkog katolicizma, kao i o utjecajima modernizacije političkog života na javnu ulogu Crkve i na njenu političku strategiju do 1848. U prvom dijelu svog izlaganja autor se osvrće na otpor koji je Katolička Crkva pružala liberalnim i reformističkim strujama sredinom 40-ih godina 19. st., koja su bila usmjerena prema legalizaciji miješanih brakova i odgajanju djece proizašlih iz tih bračnih zajednica Zato Fazeskas smatra da je politički katolicizam u Ugarskoj, koji se pojavio 1890-ih godina, bio ništa drugo nego obrambeni refleks Rimokatoličke Crkve, koja se je počela organizirati u vrijeme kada su liberalne snage toliko ojačale da su uspjele postići značajne uspjehe u provođenju zakonodavne i izvršne vlasti. Vođeni principima građanskog društva, liberali su nastojali preispitati dotadašnje veze između države i Crkve, pa Crkva nastoji takvim snagama odgovoriti jednakim sredstvima. Kao posljedica novih preslagivanja na političkoj karti Ugarske, od proljeća 1844., zaključuje Fasekas, razvija se novi tip katoličkog pokreta koji je stvorio svoju vlastitu politiku i to kao platformu ugarske Konzervativne stranke.

Oba štajerska referenta došla su iz Graza. U referatu "*Uloga Crkve u društvenom razvoju Štajerske od prosvjetiteljstva do 1848.*", **Alois Ruhri** upozorio je na čvrste veze između države i Crkve u Štajerskoj (*Staatskirchentum*) koje počinju popuštati pod utjecajima prosvjetiteljstva u 18. stoljeću. "Jozefinistički" zahvati državne vlasti u gospodarski i društveni život stanovništva, u vojne znanosti, u upravni i pravosudni aparat itd., nisu mogli mimoići niti religiozni život, odnosno Crkvu u cjelini. Zatvaranja samostana, dijecezenska i župska regulacija, sveučilišne i školske reforme, Patent o toleranciji i sl., dali su Crkvi u Štajerskoj potpuno novi izgled. Provoditelji tih reformističkih poduhvata bili su carica Marija Terezija i njena dva sina – Josip II. i Leopold II. ali i, napominje Ruhri, brojni njihovi pomagači iz crkvenih krugova, poput biskupa iz Seckaua Leopolda Firmiana (1739.-1763.), Josepha von Spaura (1763.-1779.), te najznačanijeg među njima – biskupa Josepha Adama Arca (1780.-1802.). Kao njihov protivnik istaknuo se u godinama uoči burne 1848. jedan od, kako ga Ruhri naziva, najznačajnih crkvenih prelata u povijesti štajerske Crkve – biskup Roman Sebastian Zängerle (1824.-1848.).

Posebno je bio zanimljiv referat "*Borba za konkordat*" **Michaele Kronthaler**, u kojemu se autorica kronološki nadovezala na prethodno razdoblje koje je Alois Ruhri zaokružio revolucionarnom 1848. godinom. Naime, nakon pobjede konzervativnih austrijskih snaga 1849. godine, dolazi i do novih, bližih odnosa između države i Katoličke crkve. Vremenu prje konkordata, navodi autorica, prethodilo je niz mjera kojima su bitno uklonjene jozefinističke mjere: uklanjanje "*Placetuma regiuma*"" i kontrole vladara nad crkvenim proglasima, povećanje biskupske disciplinske vlasti i crkvenog utjecaja na škole itd. Konačno, godine 1855. sklopljen je konkordat s Crkvom, kojom su joj priznata posebna prava u ženidbenom zakonodavstvu i školstvu. Međutim, u svom daljnjem izlaganju autorica poseban naglasak stavlja na reakcije liberalnih krugova vezanim uz konkordat, kao i na njihovo izrazito odbijanje sporazuma s Crkvom koje je na koncu, zaključuje Kronthaler, urodilo njegovim ukidanjem ranih 70-ih godina 19. stoljeća.

Gradišćansku crkvenu i društvenu povijest 18. i 19. stoljeća predstavili su **Hans H. Piff** iz Pinkafelda s referatom "*Niti katoličke renesanse u njemačkoj zapadnoj Ugarskoj na primjeru pinkafeldskog romantičarskog kruga*", te **Norbert Frank** iz Eisenstadta s radom "*Posljedice jozefinizma na župe današnjeg Gradišća*".

Hans H. Piff dao je lijep prikaz djelovanja pripadnika tzv. kruga "katoličkih" romantičara koji su se okupljali u ljetnom dvorcu grofice

Batthyani, u gradiću Pinakafeldu u južnom Gradišću/Burgenlandu. Ovaj je grad, kako navodi Piff, kao najstarije njemačko naselje današnjeg Gradišća, više od desetljeća bio mjestom susreta vodećih romantičara onoga doba, okupljenih oko Klemensa Maria Hofbauera, koji je težio obnovi vjerskog života i otporu širenju liberalnih vjerskih ideja. Tragove tog vremena ispunjenog katoličkim duhom proizašlog iz romantičarskog kruga s dvorca grofice Batthyanyi, Pinakfeld i čitav njemačko-zapadnougarski prostor, prema riječima referenta, baštini još i danas.

Norbert Frank ukazao je na neke bitne odlike jozefinizma i crkvenih reformi u Gradišću: ukidanje samostana (7), župna regulacija, odnosno podizanje 23 novih župa (od 1780. do 1820.), svećeničko obrazovanje itd. Frank je posebice naglasio pretjeranu revnost, kao i prečesto miješanje Josipa II. u unutarcrkvene poslove, što je na koncu utjecalo da se njegov reformski rad poslije više-manje izjalovio.

Oba referenta iz Slovenije došla su iz Ljubljane. **Stane Granda**, s temom "*Dušbrižnik ili nacionalni vođa?*" referirao je o ulozi slovenskog svećenstva uoči 1848. godine, te je naročito istaknuo važnost župnog svećenstva u promicanju nacionalne svijesti slovenskog naroda u 19. stoljeću. Za razliku od gradskog svećenstva koje se bavilo ponajviše teološkim i političkim pitanjima, lokalno je svećenstvo u župama s većinskim slovenskim stanovništvom u žarištu svoga zanimanja imalo gospodarska i socijalna pitanja svoje pastve. Upravo je ono, tvrdi Granda, svojom praktičnošću djelovanja utjecalo na širenje i jačanje slovenskog nacionalnog identiteta, izraženog kroz mnogostruku uporabu pojma "*slovenski*", "*Slovenac*" i "*Slovenija*", te u ujednačavanju slovenskog književnog jezika.

U referatu pod nazivom "*Crkva, država i društvo u Donjoj Austriji u periodu neoapsolutizma*" **Gorazd Stariha** ponovo se vraća na pitanje konkordata ali ovaj put s osobitim osvrtom na njegov značaj za duhovni i društveni život Donje Austrije i drugih slovenskih provicija unutar etnički složene Habsburške Monarhije. Uspoređujući period prije konkordata ranih 50-ih godina 19. st., kao i međuodnos između naroda i Crkve općenito, Stariha zaključuje kako se teško može govoriti o nekim velikim i bitnim promjenama. Jedna od značajnijih promjena jest ta da je konkordat dao katoličkoj Crkvi posebna prava u školskim pitanjima, što se pozitivno odrazilo na razvoj školstva u slovenskim zemljama: otvorene su mnoge nove škole, porasao je broj školske djece, a položaj slovenskog jezika u školama bio je znatno bolji u vrijeme konkordata negoli nakon liberalne obrazovne reforme 60-ih godina 19. stoljeća.

Hrvatski referenti bili su **Iskra Iveljić** i **Mario Strecha**, oboje s Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Tema izlaganja Iskre Iveljić bila je "*Rimokatolička Crkva u Banskoj Hrvatskoj od jozefinizma do političkog katolicizma*". U svome je radu autorica govorila o nekim složenim pitanjima uloge Katoličke Crkve u vrijeme izgradnje modernog građanskog društva u Banskoj Hrvatskoj, posebice istaknuvši uspon dviju značajnih struja unutar Crkve: liberalne i konzervativne. Jedan dio katoličkih svećenika, poput Josipa Jurja Strossmayera i Franje Račkog prihvatio je neke liberalne ideje i priklonio se nastupajućim reformama, razvijajući tako od 1860-ih godina poseban oblik liberalnog katolicizma. Međutim, naglašava autorica, liberalni je katolicizam u Banskoj Hrvatskoj ipak bio slab, pa tako koncem 19. stoljeća sve više jača konzervativna struja unutar katoličke Crkve, koja se poprilično opirala modernizacijskim i liberalnim procesima u Hrvatskoj.

Mario Strecha, u izlaganju naslovljenom "Rimokatolička Crkva u Banskoj Hrvatskoj od 1880. do 1918.", kronološki se nadovezao na prethodno izlaganje Iskre Iveljić. Autor je analizirao pitanje pojave političkog katolicizma u Banskoj Hrvatskoj tek koncem 90-ih godina 19. st., razmatrajući ujedno odnos katoličke Crkve prema modernizacijskim procesima u

Banskoj Hrvatskoj i društvenom razvoju u 80-im godinama istog stoljeća. U drugom dijelu svoga referata Strecha je analizirao uvjete koji su omogućili pojavu političkog katolicizma, te znanstvene komponente njegove ideologije.

I na kraju, spomenimo još i to da je osim radnog dijela simpozij u Köszegu pružio sudionicima niz popratnih kulturno-umjetničkih sadržaja kao što su: izložba grafika Lajosa Kampera, koncert na orguljama u župnoj crkvi Srca Isusova, izlet u okolicu i posjet prirodnom parku Írottkö, te mjestu Boszok, gdje je priređena večera uz popratni glazbeni program za sve sudionike simpozija.

Na završetku ovogodišnjeg druženja u mađarskom gradu Köszegu, najavljeno je predstojeće hrvatsko domaćinstvo kulturno-povijesnog simpozija "Mogersdorf", godine 2002. Biti će to prilika da Republika Hrvatska ponovno, nakon pet godina i domaćinstva u Trakošćanu 1997., ugosti ovaj vrijedan i poticajan međunarodni skup.

Ivica Šute

1) Ovo je bilo ukupno sedmo domaćinstvo grada Kőszega od kada je 1969. godine održan prvi simpozij "Mogersdorf", u mjestu Mogersdorf u austrijskom Gradišću. Grad Kőszeg ugostio je ovaj kulturnopovijesni skup 1972., 1976., 1980., 1985., 1990., 1996. godine.

2) Hrvatsku delegaciju predvodili su hrvatski predstavnici u Organizacijskom odboru simpozija "Mogersdorf" prof. dr. Neven Budak i prof. Ivica Šute.

3) Gymnasium Miklós Jurisics.

"KRALJEVSTVO SLAVENA" MAVRA ORBINIJA - (RE)PRODUKCIJSKI OKVIRI I RECEPCIJSKI HORIZONTI U ČETIRISTOLJETNOM TRAJANJU

Zavod za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu organizirao je 5. studenog 2001. godine znanstveni kolokvij o Mavru Orbiniju i njegovu djelu "Kraljevstvo Slavena danas iskrivljeno nazivanih Skjavoni" objavljenom 1601. g. u uzbuđenju prijelaza stoljeća u talijanskom Pesaru. Povod za dijalošku prezentaciju istraživačkih rezultata i znanstvenu retrospektivu je 400-obljetnica izdavanja "Kraljevstva Slavena", s namjerom da se Orbinija ponovo prepozna u vlastitu vremenu kao i u kulturnim tradicijama stoljeća koja su slijedila.

Orbinijev slavenski koncept otvorio je dijaloški okvir međunarodnom sastavu kolokvija, a historijsko-literarna slojevitost znanstvenicima koji se bave različitim područjima. Referati su bili usmjereni na analitičko iščitavanje slojeva Orbinijeva djela: Sima Ćirković: Izvori Mavra Orbina: *addenda et corrigenda*; Franjo Šanjek: Orbinijevi izvori i uzori; Bruna Kuntić-Makvić: Stara povijest i rana hrvatska povijest u djelu *Kraljevstvo Slavena* Mavra Orbinija; Mirjana Matijević-Sokol: Goti-Slaveni-Hrvati. Od Popa Dukljanina do Orbinija; Darja Mihelič: Karantanija in njeni prebivalci v *Kraljestvu Slovanov* Mavra Orbinija; Petar Korunić: Slavenski etnos i etnički identitet u djelu Mavra Orbinija; Snježana Husić: Teritorijalna organizacija pripovijedanja u *Kraljevstvu Slavena*. Orbinija se također razumijevalo unutar kulturnog i političkog ozračja njegova vlastitoga dubrovačkog ambijenta: Stjepan Ćosić: Mavro Orbini i raskol dubrovačkog patricijata; Ivica Prlender: Povijesni identitet srednjovjekovnog Dubrovnika i njegova ratna povijest prema *Kraljevstvu Slavena* Mavra Orbinija, ali i s obzirom na vremensko-prostorne pomake razrješavajući reprodukcijsko-recepcijsku formulu smisla: Sándor Bene: Usi et abusi di un arcitesto-l'influenza di Mauro Orbini sulla rappresentazione "dinastica" croata del Seicento; Drago Roksandić: Miho Marija Milišić (Dubrovnik, 20. 4. 1711.- Dubrovnik, 2. 8. 1798.): Posljednji dubrovački "orbinijevac" i izvorišta protonacionalnog katoličkog (južno)slavenstva; Zrinka Blažević: Intertekstualni odnosi između Orbinijeva *Kraljevstva Slavena* i latinskih historiografskih djela Pavla Rittera Vitezovića.

Različitost tema i pristupa drukčijem a opet istom Orbiniju doprinijeli su zanimljivosti i dinamičnosti kolokvija, a rasprave koje su

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LIV
ZAGREB 2001.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LIV, str.1-250, Zagreb 2001.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Slaven Bertoša
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić
Josip Vrandečić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky